

פרשת ואתחנן: (ג,כו) רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, שאסר עליו מלהתפלל, ואילו בפי כי תשא כתיב ויחל, שתפסו להקב"ה בכגדו וכי. ונראה שההבדל הוא, שבפי כי תשא היה מתפלל בעד הצבור, והקב"ה הרי כרת בריתו עם הצבור ועם כלל ישראל, משא"כ בפי ואתחנן, שמשה היה מתפלל בעד עצמו, והיה מבקש כעני העומד על הפתח, דואתחנן מלשון מתנת-חנסי הוא. ויחיד המתפלל צריך תמיד להזכיר אלקינו ואלקי אבותינו, כלומר, שהוא בא להתפלל בתור חלק מהכלל ישראל אשר עמהם כרת הקב"ה את הברית. ונראה לפרש בכונת הנוסח אלקי אברהם, שלא רק שאברהם היה שייך להקב"ה, אלא שאף אברהם כאילו היה לו קנין בהקב"ה, והקב"ה - כביכול - היה שייך לאברהם. ולעתיד לבוא יעשו הצדיקים מחול ויאמרו הנה אלקינו זה וכי, שיהיה הקב"ה שייך לכולם, שכולם יעשו - כביכול - קנין בו. אך בעוה"ז, כל שעוד לא הגענו לדרגה ההיא, אין היחיד רשאי לומר אלקינו - מבלי שיוסיף ואלקי אבותינו, לכלול את עצמו בתוך הכלל אשר עמהם נכרתה הברית. ונראה לפרש דווקא כונת הגמי מגילה (כג): דלומן בשם בעינן עשרה, דכיון דבעי למימר נברך לאלקינו, בציר מעשרה לאו אורח ארעא. ולא אמרו בפשיטות שברכת הזימון דינה לדבר שבקדושה. וגם לא אמרו - כיון דבעי לאדכורי שם אלקים. ומשמע דדוקא מפני שאומרים אלקינו בצורת הבעלות, שהוא כביכול שלנו - לזה בעינן צבור של עשרה, דהברית שהועילה להקנותו - כביכול - אלינו נכרתה עם הצבור ולא עם היחידים. ואעפ"י שגם היחיד אומר אלקי נצור, וכן הוא אומר אלקי עד שלא נוצרתי וכי, והרי הוא מזכיר שמו של הקב"ה בצורה של בעלות, כאילו השייכת קנוי לו, אולי יייל דכיון דתחינות אלו נאמרות בסוף השמונה עשרה, ובתחילת השמונה עשרה כבר אמר היחיד אלקינו ואלקי אבותינו, וכבר כילל את עצמו בתוך הכלל, רשאי, דאף מה שהיחיד מוסיף בסוף התפילה עדיין נחשב כחלק-עצמי מהתפילה, והרא"י שכל זמן שלא עקר רגליו, אפי" שכת יעלה ויבוא חוזר לרצה, דנחשב כלא גמר תפילתו. [א"י ילח"י" בין אלקי - לשון יחיד, לבין אלקינו - לשון רבים, דדוקא בליד אין היחיד רשאי להזכיר, דהיינו, שיהא שמו כל הקב"ה נקרא'ע"ש כלל [ישראל].

3

עפ"י ד"ק

6

11

15

21

26

31 [ישראל]

רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג, כו). וברש"י: ד"א הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. ובמדרש (מובא ברבינו בחיי) הלשון: "רב לך - דייך מה שצפון לך". והתמיהה רבתא. להגיד על רוחניות, על נצחיות, בלשון "די", הלא נצחיות הוא בסוד אין סוף, וכי הגבלה והגדרה תשים בהם, להגיד עליהם כי כבר באו לקצם ותכליתם? וכי אין כבר תוספות להם? אתמהה? ובגמ' סוטה (רף יד.) אמרו: דרש ר' שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך? אלא כן אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאלו עשיתם שנאמר וכי. - והשאלה עומדת וכי לאדם המתאוה לקיים כל חמצוות שבתורה אומרים לו די? אומרים לו מספיק ותשבע כמה שיש לך, ואין לו צורך להוסיף לעלות מעלה לנצח נצחים? והנה הרמב"ם (בפירוש המשניות סוף מכות), על המשנה דרבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, מאיר לנו בנקודה נפלאה מקפת כל התורה ועבודת האדם. וכן כותב: "מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם כשום פנים אלא שעשה אותה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך זכה בה לחיי העולם הבא. ועל זה אמר רבי חנניא כי המצוות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה, ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה. עיי"ש.

4

ל' יכ"א

6

11

16

21

2

הנה כי תרי"ג המצוות נקודה אחת להם, ולנקודה אחת הן כולן. בזה
 נקראים תרי"ג המצוות, תרי"ג עיטין. — עצות איך לבא אל הנקודה האמצעית.
 לא הן כלעצמן הן התכלית, דרכים הן להגיע אל הנקודה והתכלית, נתיבות
 ישירות לעילאי עילאין, שרשא דשרשין, ממנה האצילות לכל, ובה כלולים כל,
 בסוד נעוץ סופו בתחילתו, ואדם הזוכה ומקיים מצוה אחת מאלה התרי"ג
 המצוות כראוי וכהוגן, וכדברי הרמב"ם ז"ל שלא ישחף עמה כוונה מכוונות
הצולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך (יעוין על
זה בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות פרק חלק) הנה זכה בה לחיי העוה"ב.
 — גם באותו כבר בא בנקודה.

5
 פ

בספר מעלות התורה מביא בשם אחיו הגר"א ז"ל, דמה שנזכר תרי"ג מצות
 אינם אלא שרשים, אבל הם מתפשטים לשרשים הרבה וכו' כי בכל מצוה ובכל
 דיבור מדברי התורה נכללו כל התורה וכל המצוות כולן, כללותיהן ופרטיהן
 ודקדוקיהן. ולכן נמשלה התורה לעץ, כמו"ש (משלי ג, יח) עץ חיים היא
 למחזיקים בה — כמו שהעץ הנה שורש אחד מתפשט לכמה ענפים, וכל ענף
 וענף לכמה שרביטים, וכל שרביט ושרביט לכמה פירות, וכל פרי ופרי יש בו
 כמה וכמה גרעינין, וכל גרעין יש בו כח להוציא אילן שלם עם השרשים והענפים
 ושרביטין ופירות, וגרעינין בתוכם עם כח המצמיח עוד אילן, וכן לאין תכלית,
 וכן מכל ענף יוכל לנטוע עץ שלם עם כל הפרטים הנ"ל, כן הוא בדברי התורה
 והמצוות, כל דיבור ומצוה כולל כל המצוות והדיבורים, עיי"ש.

11
 6

וכן כתב המהר"ל ז"ל בהקדמתו לספרו אור חדש כי מה שאמרו בגמ' (שבת
 פח.) "אעפ"כ הדר קבלוהו בימי אחשוורוש", "היינו כי כאשר הוסיפו במצות
 מקרא מגילה וכו' וכאשר יש כאן הוספה א"כ העיקר קודם וכו' בזה קבלו כל
 התורה שהיא ראשונה, ובתוספת נמצא העיקר מק"ו ע"כ. — כי כל התורה
 אחת היא, ומשהו ממנה כוללת כולה, וכשמקבלים אחת הנה זה קבלה ודאי על
 כולה.

4
 26

אמרו ית': "דייך מה שצפון לך" אין זה ענין לגרועותא, גילוי הוא שגילה
 לו הקב"ה מסוד הצפון, מסוד "עין לא ראתה אלקים זולתך" — כבר הועת
 לפנימי פנימיות, לנקודה, ממנה חוזר חלילה ואין סוף לעדי עד, וזה פירוש
 "די", כי בה כלול הכל בכל מכל, "כאלו עשיתים" ודאי, ומה חוסיף ואין בה,
 כו בה צדיקים כבר יושבים ונהנים מזיו השכינה בנצח נצחים.

חז"ל שאמרו (איכ"ר ג, מ) על הכתוב (איכה ג, לט) "מה יתאוונ אדם חי"
 — דין שהוא חי — ר"ל כי בסוד החיים כבר לא יחסר כל כו, אין תענוג
 כחענוג החיים, גם חיים לבד מי יערכנו, הלא גם בתהום צרות ויסורים מבקשים
 לחיות, משה רבינו התחנן גם על חיים לבד, גם על חיים של צפור עוף (עיי"ש
 במדרש) — אך ורק למען לחיות, כי עמך מקור חיים, כל חיות ממקור חי
 העולמים ית' יבואן, ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום, כל חיים מדבקת
 בה' מוצאם, וא"כ ודאי מה יתאוונ אדם חי! די שהוא חי ודאי!

31
 36

* וישמרתם מאד לנפשתיכם. (ד' טו)

והזהרנו ג"כ, השמר לך ושמור נפשך מאד. הוציא הכתוב ענינים
 אלו ביטוי שמירת הנפש, ולא ביטוי שמירת הגוף או שמירת עצמו לתורה
 לנג שבעת שקושת ענינים אלו של שמירת הגוף, כמו אכילה ושתיה וכסוד
 יתבונן מאד שלא וקלקל על ידי זה את נפשו. ולזה מסוים הכתוב, ושמור
 נפשך מאד. וצריך להתבונן מתחלה, אולי יש בזה איזה דבר אשר ישנו
 נגד רצון משהו. כי האדם איננו ברשות עצמו, אלא שהוא שמה בעיות
 מאת הש"ת לעשות רצונו ולכוין בכל פעולותיו רק לרצון חזו' ואכילה
 לשעה שהוא עוסק בצרכי גופו, כמו אכילה ושתיה ומסחר, צריך לזכור
 שכל ענינים אלו המה ג"כ בכלל שליהות, שגם זה הוא רצון הש"ת שיהיה
 האדם את נפשו. ורק אם נתברר לו, שהאכילה הזו כשרה היא והמסחר הזה
 אין בו שום עול, אזי הוא יכול לגשת אליהם ואם לאו — ירחיקם.

6
 חסד
 חיים

1) ובפ"א באר את הכתוב הזה, כי על האדם להשגיח על גופו, כמו על
 העגלון להשגיח על סוסו שלא ירעב, כי הלא ממנו הוא משתכר לפרנסתו כן
 צריך האדם להשגיח על גופו לכל יסגפנו, כי ממנו תוצאות חיים גם להנשמה.
 ופעם הוכיח לאחד מראשי הישיבה המפורסמים באירופה, על אשר מנע
 א"ע מלאכול חתיכת בשר בכל יום וחסך הכל בשביל תלמידיו שלא יחסר
 להם חוקים.

3

7
 הזכה
 פ

וענה ואמר במתק שפתיו „בתוך המן ענינים המוטלים על ראש הישיבה בתור רב לתלמידיו ישנו עוד ענין אחד נחוץ שראוי לתשומת לב מיוחדת. והוא להשגיח שלתלמידיו יהי ראש ישיבה בריא... „אויף דעם ראש ישיבה ליגט א חוב אכטונג צו געבען, או זיינע תלמידים זאלען האבען א געזונטען ראש ישיבה...“

8

6 הוא הי' אומר: מצות שמירת הבריאות גדולה היא למאד, ולא פעם הי' מצוה לכבות את המנורות בישיבה בשעה מאוחרת בלילה, למען ילכו התלמידים לישון. והי' מרגלא בפומי, כי גם זה הוא מעצת היצר, למען יחלשו המתמידים, הודות להתמדתם הנפרזה, ויבטלו אח"כ לגמרי מלמוד התורה. וכך הי' אומר: אפילו אם היצה"ר מיעץ לך ללמוד, אל תאבה ואל תשמע לו. כי אין כונתו רצוי.

9) היא, ק"ק

בשנותיו האחרונות שמחמת חולשתו היתה ההליכה קשה עליו, הי' מתאמץ בכ"ז ללכת ד' אמות אחר האוכל, לקיים מאמרם ז"ל שבת מ"א א. ובהיותי יחד אתו באספת הרבנים בעיר ראוונע אכל ארוחת הערב בישבו על מטתו, לרגלי חולשתו. ואחר ברהמ"ז התחזק והתרחק מן המטה כד' אמות ואמר, כמדומני שיש כבר ד' אמות והנה יצאתי ידי חובתי, יותר איני מחויב, וחזר למטתו ושכב לישון, ועיין ברש"י שבת שם. אכל ולא הלך ד' אמות, קדם שיישן.

1) ו' (א) וזאת המצוה וגו': לא נתבאר מה זה הוסיף בפרשה קטנה זו'.

מכל המצוות, ומפרש רב שישא בריה דרב אידי: מאי טעמא דרבי יהודה, אמר קרא "וזאת המצוה החוקים והמשפטים" - כל שישנו במשפטים ישנו במצוות וחוקים, וכל שאינו במשפטים¹² אינו במצוות וחוקים, מבואר דמפרשי "משפטים" - דיני ממונות שבין אדם לחבירו. ונראה שהוא כוונה שניה¹³, ומדויק ביחוד כאן דכתיב בסמוך (פסוק ב') "לשמור את כל חוקותיו ומצותיו וגו'" וגייז¹⁴ "משפטיו"¹⁵, ומזה למד עוד כוונה שהוא בין אדם לחבירו. ומשום הכי לא שייך להבטחה זו כאן, שתהא גוררת לקיים דינים שבין אדם לחבירו.

ונראה, שבא משה רבינו ללמד דרוש חדש, כמה כח מצוה אחת עושה טובה לאדם גם לאתרו כן, וכדתניא באבות דר' נתן (כה"ד) "אם עשית מצוה אחת, לא תשמח על שעבר לך, אלא על להבא שתוסיף עוד... משום דמצוה גוררת מצוה".² ומשום הכי היה ידוע לפנינו זהירות במצוה אחת שיהא אדם שוקע דעתו בה ביותר³, כדאיחא במכילתא⁴ פרשת בשלח (ד"ה ויאמינו כה' ובמשה עבדו): רבי נחמיה אומר, כל העושה מצוה אחת באמנה זוכה⁵ וכו'. ובתלמודין פרק כל פתבי (שבת קי"ב), איתא 'אביך במאי זהיר טפ"י⁶. ובירושלמי קדושין סוף פרק א' איתא על המשנה 'כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ': אמר רבי יוסי בי רבי בון, מי שמייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו.

(ב) למען תירא וגו': מצוה זו¹⁰ גוררת יראת ה', וכדאיחא בסוטה (כ"א), דמצוה בעידן דעסיק בה אגוני¹⁶ ומצלי - מיצר הרע¹⁷. עוד היא מועלת: לשמור את כל חקותיו ומצותיו: שתהא גוררת לקיים כל המצוות שבתורה¹⁸.

ובמדרש קהלת רבה⁷ איתא על המקרא (קהלת ה, ט) "אוהב כסף לא ישבע כסף"⁸ וגו': "אוהב מצוות לא ישבע מצוות, ומי אוהב בהמון לא תבואה" - שאינו לוקח מצוה אחת שיהא לו תבואה, "גם זה הכל"⁹. והכל הוא כדי שתהא אותה מצוה שהוא משקיע דעתו בה ואינו מסיח דעת ממנה מביאתו לירי טובה הרבה.

עוד היא גורמת שיהא "אתה ובגך ובן בגך" ילמדו גם המה להיות משוקעים באיור מצוה¹⁹ כאשר יראו מאביהם, ונמצא אתה מזכה את הרבים. כ"י ימי חייד: תהיה גורמת שחשמרנה "כל ימי חייד" - יהא סניעתא דשמיא שלא יהיו מפריעים לקיומה²⁰.

וזהו תורף פרשה קטנה זו, ואמר: וזאת המצוה: איו מצוה אחת¹⁰. "החקים והמשפטים" - כשנעשית בשלימות ע"פ 'חוקי' התלמוד. "אשר צוה וגו' לעשות" - הלכה למעשה. דמצוות התורה בלי "חוקים ומשפטים" אין נעשית פתגם המצוה כראוי. בארץ אשר אתם וגו': מיד כשאתם באים, בעוד שלא נתחייבתם בכלן, שהרי כמה מצוות נתחייבו דוקא לאחר ירושה וישיבה¹¹.

ולמען יאריכון ימיה: וכדתנן במשנה דקדושין הנ"ל²¹ 'כל העושה מצוה אחת, מטיבין לו, ומאריכין לו ימיו', כמו שכתבתי ע"פ הירושלמי.

והנה פירוש "החוקים והמשפטים" בפרשה זו, הוא כמו שכתבתי כמה פעמים (א, ג, ד, א, ועוד) דהם חוקי התורה והחקירות שיצאו מהם, והוא תלמודי. איברא בב"ק (פו, א) איתא דרבי יהודה אומר סומא פטור

(ג) ושמעת ישראל: תשמע להבין בשכל, וזהו דיוק "ישראל" - הוא אדם המעלה, כמו שכתבתי בספר בראשית (לה, י)²². ושמרת לעשות אשר ייטב לך: שתהא אותה מצוה שתבור לך²³, מצוה שיש בה גמילות חסדים גם כן²⁴, וכדאיחא בירושלמי שם, אחר מאמר רבי יוסי בי רבי בון 'מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו' - 'אמר רבי מר עוקבן, כגון כיבוד אב ואם²⁵, באשר היא תדירית ומאכלת פירות בעולם הזה וכו'. והיינו "ואשר תרבון מאד כאשר דיבר וגו'" - שרוצה הקב"ה להנות אותך גם בעולם הזה.

4

פרק א' מהלכות קריאת שמע ה"א

פעמים בכל יום קוראין קריאת שמע בערב ובבקר. שנאמר "ובשכבך ובקומך" (דברים ו:ז) בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזהו לילה. ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזהו יום.

הלכה ב'

ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן שמע והיה אם שמוע ויאמר. ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו. ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר כל המצות. ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצוות.

10
כ"א
ק"ע
ע"א

הלכה ג'

אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז:ג). וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.

11

מלשון הרמב"ם משמע שלשיטתו קריאת כל שלשת הפרשיות של קריאת שמע היא מדאורייתא. עיין בראשונים על מסכת ברכות שנחלקו בזה. לפי שיטת החינוך רק קריאת פסוק ראשון היא מדאורייתא. החינוך כותב במצוה ת"כ: "שנצטוונו לקרות בכל יום ערבית ושחרית פסוק אחד מן התורה". הראיה של בעל החינוך היא מהגמרא במס' ברכות דף י"ג ע"ב "תנו רבנן שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (דברים ו:ז) זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא אמר לו רב לרבי חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליו עול מלכות שמים אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים חוזר וגומר או אינו חוזר וגומר בר קפרא אומר אינו חוזר וגומר רבי שמעון ברבי אומר חוזר וגומר א"ל בר קפרא לר"ש ברבי בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומר היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית ביה יציאת מצרים אלא לדידך דאמרת חוזר וגומר למה ליה לאהדורי". ועיין ברש"י ד"ה לא חזינא שכותב "שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתו מפסיק חוזר וגומר לאחר שעמדו

פ"א
א"ה
ע"א
א"א
א"א

התלמידים דקא מהדר לשנות לתלמידים בכל יום שמעתא דאית בה יציאת מצרים במקום פרשת ציצית ואמת ויציב".

הרי אנו רואים מגמרא זו שיש הבדל בין הפסוק "שמע ישראל" לשאר הפרשיות. זו היא הראיה של בעל החינוך. ברם, שיטת רש"י היא שכל פרשה ראשונה היא מדאורייתא. עיין במסכת ברכות בדף ב' ע"א בד"ה עד סוף האשמורה הראשונה שכותב "ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת פרשה הראשונה שאדם קורא על מטתו יצא".

שיטת רבינו יונה היא שגם פרשת "והיה אם שמוע" היא מדאורייתא. וכך הוא כותב בדף א' ע"א בדפי הרי"ף על מסכת ברכות: "ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות בלבד סגי ליה בהכ"י".

ברם, מפשטות לשון הרמב"ם שכותב "ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו" משמע שגם פרשת "ויאמר" היא מדאורייתא, וכן דייק הפרי חדש מלשון הרמב"ם. ויש להקשות נגד הרמב"ם מהגמרא במס' ברכות דף י"ב ע"ב: "פרשת ציצית מפני מה קבעה א"ר יהודה בר חביבא מפני שיש בה תמשה דברים מצות ציצית יציאת מצרים עול מצוות ודעת מינים הרהור עבירה והרהור ע"ז". הרי מבואר בגמרא זו דפרשת ויאמר היא מדרבנן ולא מדאורייתא כי הגמרא אומרת "מפני מה קבעה". ולכאורה דבריו "ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו" אינם מתיישבים עם הגמרא.

5

ושמעתי שהגב"ם ז"ל תירץ שאע"פ שלפי הרמב"ם כל השלשה פרשיות הן מדאורייתא, אבל יש חילוק בין פרשיות "שמע" ויהיה עם שמוע" מחד גיסא ופרשת "ויאמר" מאידך גיסא. דפרשת "שמע" ופרשת "ויהיה אם שמוע" קריאתן מדאורייתא מצד עצמן. אבל קריאת פרשת "ויאמר" איננה מצוה מצד עצמה, אלא שמדאורייתא יש חיוב לומר איזה פרשה מן התורה שיש בה זכירת יציאת מצרים, וקבעו לקיום זה דוקא פרשת "ויאמר". ולכן אמרו בגמ' שם שביקשו לקבוע פרשת בלק, פרשת רבית, פרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים, אלא שדחו קביעת פרשיות אלו וקבעו את פרשת ויאמר כאמור.

12
סע

ולכן צריכים להבין דברי הרמב"ם כאן שקוראים פרשת "שמע" ופרשת "ויהיה אם שמוע" מן התורה מצד עצמם, ופרשת "ויאמר" מדאורייתא מצד מצות זכירת יציאת מצרים.

והנה מצאנו כי הרמב"ם השמיט מצות זכירת יציאת מצרים ממנין המצות. הרמב"ם מונה במצות עשה קנ"ז את מצות סיפור יציאת

מצרים בליל הפסח, אבל מצוה להזכיר יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה הוא משמיט. ועיין בלשון הרמב"ם כאן שכתב: "ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים'". וצ"ע מדוע השמיט מצוה זו ממנין המצוות?

16

ותירץ הגר"ח ז"ל קושיא זו בשני אופנים:

(א) לפי הרמב"ם מצות זכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה אינה מצוה מצד עצמה אלא שהיא חלק ממצות קריאת שמע. וכמבואר בלשון הרמב"ם כאן "וקריאת פרשיות אלו על סדר זה נקרא קריאת שמע". ומכיון שאיננה מצוה מצד עצמה אין למנותה במנין המצוות.

2

(ב) אחד מהשרשים של הרמב"ם בספר המצות הוא שמצוה שאינה נוהגת לדורות אינה נמנית במנין המצות. והנה הרמב"ם פסק כמו בן זומא במשנה במס' ברכות י"ב ע"ב שמזכירין יציאת מצרים בלילות. אם כן, לשיטתו מצות זכירת מצרים אינה נוהגת לימות המשיח. ואם כן אינה נוהגת לדורות, ואין למנותה.

26

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם

13
נחמו
סע

ואציעה שאל הנך, כאשר הקב"ה עוזר ליהודי באתערותא דלעילא והוא בבחי' אם אסק שמים יודע הוא ששם אתה, וכמ"כ גם בעת ואציעה שאל כשנפל לשאל תחתית ידע שהנך, שהקב"ה עמו. וכמאמר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע עה"פ (שמות כ) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים, שיש ג' בחינות חשכות, חשך ענן וערפל, וזו קשה מזה, שיא החושך הוא ערפל שהוא חשכה מעובה, ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים, שגילה שבשיא החשכות בתוך הערפל שם נמצא האלקים. ומרן מקוברין זי"ע אמר שיהודי שעבר על העבירה התמורה ביותר שבתורה, אם אינו מסוגל אח"כ להתייצב בתפלה ולשפוך לבו לפני השי"ת, לא דרך על מפתן החסידות, ואח"כ הוסיף שלא דרך על מפתן היהדות. והיינו כי מפתן היהדות והחסידות שבל ידח ממנו נדח, ואף לאחזר שיהודי נפל לשאל תחתית בעוברו על העבירה התמורה שבתורה, גם אז ואציעה שאל הנך, עדיין יכול הוא לשפוך את לבו לפני הגב"ת ולהגיד שוב אל השורש. ובוהו ז"ל מאמר מרן הס"ק מלכו"ב זי"ע, נחמו נחמו עמי, התנחמו

א.

שבת זו נקראת שבת נחמו ע"ש שמפטירין בה נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, והיא ראשונה לשבעה הפטרות דנחמתא שמפטירין משבת זו ואילך עד ר"ה. ויש לבאר הכוונה העליונה של שבת נחמו זו דנחמתא.

וכספה"ק וכן בבית אברהם איתא שלאחר ימי בין המצרים שהם שיא החשך, באה שבת נחמו בה קוראים הפרשה של קבלת התורה, וענינו שלאחר שעברו כזו עת חשכות ונפילה של בין המצרים צריך לבחזק ולהתחדש שוב ולקבל התורה מחדש. וכמו שמצינו לאחר חטא העגל שהיתה אז נפילה קשה כזו ושבירת הלוחות, ואח"כ נתפיים הקב"ה עם ישראל ונתן להם את התורה מחדש בלוחות השניות. והתורה מלמדת אותנו בזה כי רצון העליון הוא לבלתי ידח ממנו נדח, שאף במצב הגרוע ביותר יש שוב קבלת התורה מחדש לבל ידח ממנו נדח. וכמאה"כ (תהלים קלט) אם אסק שמים שם אתה

6

שלום

ואתחנן

נתיבות

מ

חשן
התו
ההע

מרן מקוברין זי"ע לפני פטירתו, שנעמדו לנגד עיניו כל ימי חייו וראה שהימים שהיו נדמים לו כימים מאירים הם לאמתו של דבר ימים פשוטים ונמוכים, ואילו הימים שהיה סבור שהם הנמוכים המה הימים חמאירים. והיינו כי כאשר יהודי שרוי בחשכות ויודע שאף בתוך החושך עמו אנכי בצרה והקב"ה נמצא לידו הרי בחשכה גופא נהורא שריא, ובכח' העדר הקודם לצמיחה שמביא לצמיחה מחודשת.

בזה שאתם עמי עם הנבחר, והיינו שאין לו במה להתנתח כי אם בזה שהוא יהודי בן לעם הנבחר, ואז יאמר אלקיכם, הקב"ה יאמר אני אלקיכם. אם יהודי מאמין באמונה בהירה שנתוך הערפל שם האלקים, שהקב"ה עמו בכל המצבים אף בחשך וגיא צלמות, אז יאמר אלקיכם, הקב"ה יאמר אני אלקיכם.

נתמ
אלל
לה'
לחז
אפי
מה
המז
זו ז
והנ
זי"ו
אוב
עצו
צרי
הרו
יהו
ההנ
לבי
עמי
הסו
אסו
שיז
הסו
אינ
לגנ
הקי
שה
והו
שה
ית'
עמ
את

וזה ענין ימי בין המצרים ותשעה באב, שהם בכח' הערפל אשר שם האלקים כענין ההעדר שקודם לצמיחה, שבתוך ההעדר של שיא החושך טמונה הצמיחה המחודשת, שלאחר מכן באים הו' דנתמתא, והכל הכנה לקראת ימי התשובה של השנה החדשה. כפן שקודם קבלת התורה יש שבע שבתות תמימות תהינה שהם ההכנה לקב"ה, כך קודם ימי התשובה יש ההכנה של ז' דנתמתא שהם בכח' שבע שבתות תמימות תהיינה. ובעבודת ישראל איתא שלאחר תשעה באב מתחילים הגילויים הגדולים של בנין המלכות, ומבאר ע"פ הידוע שיש כ"ד צירופי שם אדנ"י, ואחד מהם הוא צירוף ניד"א, וזה ענין ימים הללו שיש בהם הצירוף הזה, מאחרי ט' באב עד ראש השנה יש חמשים יום כנגד אות נ', ואח"כ עשרת ימי תשובה כנגד אות י', וארבעה ימים שבין יוה"כ"פ לסוכות הם כנגד אות ד', ויום ראשון דסוכות הנקרא יום ראשון כדכ' ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ושמתם לפני ה' אלקיכם הוא כנגד אות א', וזה בנין המלכות מחדש אחר החורבן. וע"פ האמור הרי ההכנה לכל זה הם ג' השבועות של בין המצרים שגם הם מכוונים כנגד מדרגות עליונות כדאיתא מספ"ה ק, שהקב"ה נתן ליהודי בימים אלו את הדרך איך שמתוך החשך בחי' ואציעה שאול יגיע להנך. וזה מד"א שבתשעה באב מתחיל להתנוצץ אורו של משיח, ונקרא מועד שאין אומרים בו תחנון, משום שבתוך ההעדר של ט' באב טמונה הצמיחה וממנו מתחיל אח"כ הבנין המחודש.

וי"ל עוד, דהנה כתיב (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה, ולכאורה הקב"ה הלוא הוא מקור הטוב ואיך יצא מאתו שיברא הרע. אכן כל ענין הרע הוא בכח' העדר שקודם הצמיחה, ע"ד הזרע שזורעים באדמה שתחילה הוא נרקב לגמרי ולא נשאר בו רק קוסטא דחיותא, ורק מתוך כך מתחיל לצמוח, כך ענין בורא רע הוא ע"ד העדר שקודם הצמיחה. וכמו שמצינו בראשית הבריאה דכ' ויהי ערב ויהי בוקר, שהקב"ה ברא את הבריאה באופן של חשוכא והדר נהורא, שבחושך גופו טמון הנהורא, החושך הוא המבוא והאמצעי להתגלות האור. וכדאיתא בחו"ל (ב"ר ב) שקבר בראשית הבריאה נרמזו ד' הגלויות בפסוק והארץ היתה תהו ובהו וחושך על פני תהום, תהו זו מלכות בכל, ובהו זו מלכות מדי, וחשך זו מלכות יון, על פני תהום זו אדום מלכות הרשעה, כי תכלית הבריאה היא עולם התיקון, וכך יסד הקב"ה שקודם לכן צריכות להיות ד' גלויות המכשירות ומביאות את העולם לתיקון הגמור, ע"ד העדר הקודם לצמיחה. וכן איתא עוד במדרש (שם מד) שבכרית בין הבתרים נרמזו כל הגלויות, שמפרש הפסוק והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, אימה זו בכל, חשכה זו מדי, גדולה זו יון, נופלת עליו זו אדום. והביאור בזה כאמור שכל זה הכנה קודם הצמיחה, שמפי עליון לא תצא הרעות אלא שברע עצמו טמון הטוב וההעדר גופו מביא את הצמיחה. ועד"ז אצל יהודי כאשר הוא עובר מצב של חשכות ויודע ומאמין שאף כי אציעה שאול הנך, אז בתוך החשכות נמצאת הדרך לבוא בה לצמיחה חדשה, ומתוכה ועל ידה מתחיל לצמוח מחדש וזוכה לקבל מחדש את התורה בכח' קבלת התורה שלאחר הנפילה והשבירה. וכמו שאמר

ומכאן לימוד ליהודי שהתכלית של חשכות שלאחר מכן יקבל את התורה מחדש, והרי כל ימי חייו של יהודי רצופים נסיונות החיים ועתים של

מא שלום ואתחנן נתיבות

ככל המצבים הם נשארים בניס אפילו אם נתרחקו וחסאו. יש סוגי קשרים שיכולים להשתנות ושייד בהם השלכה, אבל בן הוא מציאות נצחית שקיימת לעולם ואינה יכולה להשתנות, שלא יתכן שכן יחדל מלהיות בן. וזוהי הנחמה שהקב"ה מנחם את ישראל, יאמר אלקיכם, שבין כך ובין כך קרויין בנים, ויהודי צריך לחזק עצמו ולהתנחם באמונה הזאת שתמיד הוא בן המלך.

חשכות, ולאחר שיוצא מחשכות גדולה צריך לקבל התורה מחדש, ולדעת כי כל ידח ממנו נדח, וכל ההעדר הוא הכנה לקראת הצמיחה.

ב.

וזה ענין כל השבעה דנחמתא שהם כבר הכנה לראש השנה ולשנה החדשה. וכמאמר מרן אדמו"ר בכ"א זי"ע עה"פ ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וגו', מ"ה רומז למ"ה יום שיש מחמשה עשר באב עד ראש השנה, שבימים אלו ה"א שואל מעמך כ"א ליראה וגו', בתקופה זו כבר צריך יהודי לעשות את ההכנה לקראת ראש השנה מתוך קבלה נכונה לשנה החדשה. וראשית ההכנה היא נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, שיהודי ירגיש שהוא בן המלך שבין כך ובין כך בנים אתם לה' אלקיכם. כי כאמור הגרוע ביותר הוא כאשר יהודי שוכח שהוא בן המלך, שאו היצה"ר מצליח לפתות אותו לעבירות השפלות ביותר, אבל אילו היה זוכר ומרגיש שהוא בן המלך לא היה יכול לעבור על רצון ה' גם בעת פחו עליו יצרו. וכאשר קרב ובא ר"ה ויהודי חפץ להתחדש כבריה חדשה לקראת השנה החדשה, תחילת ההכנה היא ע"י שבת נחמו וז' דנחמתא שהתוכן והכוונה של כולם היא נחמו נחמו עמי, שאתם עמי ובנים אתם לה' אלקיכם. וע"כ קורין ז' דנחמתא במ"ה יום אלו שבהם ה"א שואל מעמך כי אם ליראה, כי זוהי ראשית ההכנה לקראת השנה החדשה שיהודי יאמין שבנים אתם לה"א ובין כך ובין כך קרויין בנים, ויזכור וירגיש שהוא בן המלך.

מאמר מרן הס"ק מלכוביץ זי"ע הגו' עה"פ נחמו נחמו עמי, התנחמו בזה שאתם עמי, ואז יאמר אלקיכם, הקב"ה יאמר אני אלקיכם, שבנים אתם לה' אלקיכם. וכמ"ש מרן הס"ק מסלונים זי"ע שמצוה לחזור דהלכה כר"מ שבין כך ובין כך נקראו בנים אפילו אם חסאו. הגה זו הנחמה הגדולה ביותר ליהודי מה שאתם עמי, עמו של הקב"ה, ובוה יתנחם בכל המצבים אפילו הגרועים ביותר. וכשיש ליהודי הכרה זו שבנים אתם לה' אלקיכם הר"ז גם המוסר החזק והנוקב ביותר עבורו, כמאמר מרן הס"ק מסלונים זי"ע עה"פ מוסר ה' בני אל תמאס, שהמוסר שהקב"ה אומר ליהודי הוא, הרי בני אתה בן המלך, אל תמאס עצמך בהנהגה שאינה הולמת אותך, כי בן המלך צריך להתנהג אחרת בכל הנהגותיו. וכמאמר מרן הרה"ק הר"ש מקרלין זי"ע כי הגרוע ביותר כאשר יהודי שוכח שהוא בן המלך, אבל כשיש לו את ההכרה שהוא בן המלך הר"ז עומד לו בכל העתים לבל יפגום במעלתו. וזהו כפל הלשון נחמו נחמו עמי, כדאיתא בספה"ק שהוא כנגד הכתוב ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, שג"כ נכפל ב"פ הסתר אסתיר, והוא כנגד ב' עניני הסתר, יש הסתר שיצה"ר מפתה יהודי לעשות נגד רצון ה', אך יש הסתר פנים גדול מזה, אסתיר פני ביום ההוא, שיהודי אינו מרגיש שהוא בן המלך ונדמה לו שהוא מושלך לגמרי מלפני השי"ת, שדא קשיא מכולא. היצה"ר הקשה ביותר הוא זה שגורם לו ליהודי שלא ירגיש שהוא בן המלך, כי כאשר יצה"ר מפתהו לחטוא וחוטא הריהו יכול לשוב בתשובה, אבל אם שוכח שהוא בן המלך ומרגיש את עצמו כמושלך מלפניו ית' הר"ז גרוע מהכל. וכנגד זה אמר נחמו נחמו עמי, הנחמה היא שאתם עמי ואני אלקיכם, שבנים אתם לה' אלקיכם, והמעלה של בנים היא שתמיד

וזה הקשר והשייכות של פרשת ואתחנן לשבת נחמו, דהנה בפרשת ואתחנן יש כמה ענינים מיוחדים שאין בכל התורה כולה. כמו מצות ואהבת את ה' אלקיך שנאמרה כאן בפעם הראשונה בתורה, שבכל ד' החומשים הקודמים לחומש דברים לא נזכרה בתורה מצות אהבת ה', ואיתא בספה"ק שכל תרי"ג מצוות הם הכנה למצות ואהבת את ה' אלקיך שהיא

שלום

ואתחנן

נתיבות

מב

שיהודי הוא תמיד בני בכורי כמו שהיה בעת אשר הוצאתיך מארץ מצרים. וזו השייכות של כל עניני פדושת ואתחנן לשבת נחמו, כי שבעה דנתמתא המתחילים בשבת הזאת הם ההכנה והיסוד והראשית לכל יסודי התורה, שעיקר מטרתם שיהודי יעבוד על האמונה הזאת להרגיש שבין כך ובין כך נקראו בנים, ומה יבוא ויגיע לכל עניני יסודי התורה, לעשרת הדברות, ולשמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, עד לואהבת את ה' אלקיך, שכל התורה והמצוות הם הכנה לואהבת את ה' אלקיך ולדביקות בה. ונמצא כי ש"ק הזאת היא מהשבתות הגדולות בשנה שענינה לפעול שינוי יסודי ביהודי, שכל התקופה הקדושה של ההכנה לקראת ראש השנה מתחילה משבת נחמו שיהודי ירגיש וידע את גודל ערכו, וכמו שאמר הרה"ק ר' ברוך ממז'בוז' זי"ע שאפילו ליהודי א"א להסביר מהו יהודי, שבנים אתם לה' אלקיכם ובין כך ובין כך קרויין בנים. יהודי אינו מתרחק לעולם מהשי"ת, ואם נתרחק הריהו יכול שוב להתקרב אליו ית', שכל הורכים פתוחות לפני יהודי.

עיקר העיקרים. וכן הפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ועשרת הדברות שניתנו שנית לאתר חטא העגל נאמרו בפרשה זו, ואיתא מהבעש"ט הק' זי"ע שבעשרת הדברות כלולים כל תרי"ג מצוות, ונמצא שבפרשה זו כלולים כל תרי"ג מצוות. ופרשה זו קורין במ"ה הימים של מ"ה ה"א שואל מעמך, שהם ימי ההכנה לשנה החדשה, כי זה הזמן ליהודי להתחדש שוב בעשרת הדברות שניתנו שנית לאתר החטא, ולחזק מחדש את כל מצוות יסודי התורה התלויות בלב. והתחלה לכל זה היא ע"י השבעה דנתמתא שענינם נחמו נחמו עמי, שיהודי ירגיש כי בנים אתם לה' אלקיכם, כי זהו היסוד והרקע לכל מצוות יסודי התורה, אמונת ה' ואהבתו ויראתו, שיהודי ירגיש שהוא בן המלך בכל מצב שהוא. כמו שנאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, פי' כי במצרים היו ישראל בשפל המצב משוקעים במ"ט שערי טומאה, ואז בחר בהם הקב"ה להיות עם הנבחר, ודבר ה' הראשון ששלח לפרעה היה בני בכורי ישראל. וזהו פי' אשר הוצאתיך מארץ מצרים, שבמצות אמונת ה' נכללת גם האמונה

נחמתה בכפליים

.א.

שמבאר זאת עד"מ לבן מלך שסרח על אביו המלך, שמלבד עצם החטא ששייך גם אצל אדם פשוט, הרי כאשר זה אצל בן המלך החטא הוא כפול. וזהו פי' חטאה בכפליים, הן בעצם החטא, והן בזה שהחוטא הוא בן המלך. וע"כ לקתה בכפליים. ונחמתה בכפליים, שכאשר עושה תשובה ותזור ומתפייס, הר"ז בכפליים, ברגשי אהבה מיוחדים של בן המתפייס עם אביו.

וי"ל עוד ענין חטאה בכפליים, דהנה בחטא ישנו עצם מעשה החטא וישנו הערך הפנימי של החטא, שיש אופנים שאף שבפועל חוטא אך מבחי' פנימיות החטא אינו חמור כ"כ. וכדוגמת מאמר הבעש"ט הק' זי"ע שמרן אדמו"ר בב"א זי"ע היה

נחמו נחמו עמי. איתא במדרש (איכ"ר ספ"א), חטאו בכפליים דכתיב (איכה א) חטא חטאה ירושלים, לקו בכפליים דכתיב (ישעיה מ) כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותיה, ומתנחמים בכפליים דכתיב נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. ולהבין הענין, מהו פי' חטאה בכפליים, שאפי' אם חטאו הרבה היה צריך לומר חטאה הרבה, ומה הלשון כפליים. וכן י"ל פי' לקתה בכפליים, איך שייך לומר שהקב"ה מעניש יותר ממה שחטאו, וכי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא. וכן מהו פי' נחמתה בכפליים. ובתורת אבות איתא ממרן הס"ק מסלונים זי"ע

(9)